Тому, що була добра покійничка, справив Тодосій Кузьмак обід за ненину душу в четвер, умисне у скоромний день. Прийшли самі ґазди. Не пилувалися додому, харчували, то молилися, то згадували небіжку добрими словами, то знов харчували і говорили оченаші, так аж поза полуденок. Саме тепер вийшли на толічку, поставили та балакають, відай, і сердито. Може, й посідають собі тут на смерекових бервенах, а може, й ні. В неділю сходяться вони тут звичайно, і сідають, та й так балакають. Сьогодні були на обіді, то так, як би неділя, ввесь день піде. Ні, таки й не збираються сідати, вимахують руками й щоразголосніше переговорюються. Чогось таки сердиті...

— А то, бігме, окаяніє: терєй робітника з хати, купуй таблиці та рисаки, плати штроф, та й ще води не пий, — ремствував Ілаш Бокатій.

— А я вам що казав, єк ше лишень зачєли були класти оту гамарню, остатна би їм з нев година! — приповідав сердито Штефан Приськів. — Га-а? Я не казав: не даймо грунт, най собі на вулици кладут школу? Ну, а тепер єка клопоція? Обігнатися гляба! Лишень штроф, та й штроф, та й штроф.

— Ше який штроф! — доповів хтось з гурту, що притакував бесіді розлючених бадіків.

— Таки послідну сорочку з тебе здерут, єк не заплатиш! — кричав Ілаш.

— Содухи з тебе віженут! — перебив Штефан Приськів. — От май ген там мій Андрійко, а тото дитина, знаєте, куме Іла', ледве від землі відросло...

— То таки приземок, — перехопив гурт.

— Ну, то видите; оногди я витісую собі сворині, а та примха, звичаєно, єк дитина, де не посади, там віросте, вхопила мені з-під руки вісний ніж та й ану майструвати. Я через чєс обзираюси: нема ножа та й дитини нема. Агій, гадаю собі, єке мале, а єке спритніше. Йду поза обірник, а воно сидит скулене коло довбні, ніж — на землі, а саме вам таке на твари, єк чісанне полотно. "Мой, хло', що тобі таке?" — кажу, а воно нічо. Я глип, а в него сорочічка кровавіська. "А це відки кров?" — кажу, а воно нічо, лиш бліде та й бліде. Хап я його за руку, а на руці вам плесо: кров, та й кров, та й сама кров. Рахую пальці, а пальців на руці п'єть без одного.

— Порубалоси! — підкинув Ілаш.

— Най си преч каже, порубалоси! — повторив гурт і покивав головами.

— Таки при самій долоні єк би відмірив, бо то, вважєєте, ніж гострий, а в дитини кість єка? Шахнув раз, та й палец відлетів.

— Аєкже, то єк храбут, крий боже лишень від прички.

— А я собі міркую: бити біду ци не бити? І одного жєль, і друге недобре, бо то вважєєте, так, єк своє тіло. Беру я та ніби сварю, а сам собі думаю: слава господеви, не буде з тебе ні шкілник, ні жовнір.

— Добра причка лучиласи, хоть би й мому Філипови така! — сказав Ілаш.

— Ій, най бого криє, бадіку Ілаше, вас від усєкої прички та й усіх нас, ірщених! — протестував руками приземкуватий Юрко Бросюк. — Аби так був відтєв собі руку, та й годуй каліку на цале житє?

Одні, з гурту, притакували Юркові, а другі — невгавно слухали бадіки Штефана, що оповідав дальше:

— Спер я губков дитині кров, відшукав у терміттю палец та й несу до профецирки, най дивитси. "Я прийшов, — кажу, — замельдувати вам, пані профецирко, що мій Андрій вже до школи не ходитиме". А вона каже: "Єкі ви, чоловіче, дивні, та то ліпше, єк ваша дитина буде знати лумара. Тепер скрізь треба письма, а у войську що буде робити робити ваш Андрійко?" — "Ні, — кажу, — мій Андрійко не піде до войська". — "Або ви знаєте, ци не піде?" — "Знаю", — кажу.

Тут усміхнувся Штефан Приськів таким усміхом, що малює на лиці вдоволенє із самого себе.

— Бодай вас, бадіко, неволя втєла, єкі ви смішні! — пожартував дехто.

—"Таки знаю, — кажу та й витігаю з дзьобні Андрійків палец. — А дивіт!" А вона глипнула та й засторопіла. Поблідла та й ані дихне...

— Ей, бадю, зуміласи? — здивувався Ілаш.

— "А тепер, — кажу, — знаю ци не знаю?"

Штефанове лице роз'яснілося дужче від сміху, а права рука піднеслася вгору, начеб також дожидала вдоволяючої відповіді на завдане питання. На лицях згуртованих бадіків промайнув теє легкий сміх.

— "Ідіт гет, чоловіче", — каже вона мені крізь силу. Тай ймпно їй стало. Кинув я їй палец, пішов 'д хаті та й нічо день, нічо другий і тиждень нічо. Аж позавчера сиджу собі в хаті та кручу воловід, а то рип, входит здекуційник. "Плати, — каже, —за хлопця штроф, або забираємо!"

— Ей, падочку, а то, брє, погана душа подала на штроф! — сердито вігукнувся Ілаш враз із гуртом.

— "Тьфу на таке, — кажу, — таже мій Андрійко відрубав собі палец". — "То ніц, — каже — най собі, про мене, ногов пише, — платіт! "Я вже взбесивси та й кажу: "То єк тото/школа вже старша від войська?" — "Старша ци не старша платіт", — каже. Беру та й платю, аби не зафантували.

То не є одлук права: наш найєсніший тато не дав таке право, — з цілою певністю доказував обурений Ілаш. На його чолі уставилися зморшки в простих лініях. То не такі зморшки, що хвилево виступають на погідному рівному чолі пана, коли він сердиться на свого слугу за невдатну услугу, а такі собі прості своєрідні зморшки мужицького чола. Іспересердя вони не разуставляються простими лініями, але не щезають ніколи.

— Мой, безпалкового й до войська не возьме, не то до школи! — крикнув Семен Дранчук.

— Лиш глипне, махне руков та й: "Пашов, — каже, кулешу їсти!" — додав Гриць Климів.

— То не по правді, куме Штефа'!

— То драча, куме Іла'!

— Драча! Драча! — відгукнулись бадіки.

Дехто затиснув кулак і мовби намірявся ударити спільників тої "драчі", дехто сплеснув в долоні і заломлював руки. А Ілаш лютував дальше:

— Або то по правді, що в моїй керници води нема, відколи в школі викопали керницу? Сегодне йде моя Палагна зачєрати, а то сухо, єк на приділку. Міркуйте, собі люди!..

— Та то й у мене також вода дес пропала! — знову крикнув Ілаш.

— І в мене, і в мене нема води. і вмене! — повторяли бадіки.

— А хто ж закрав нам воду, єк не школа? Доки там не було керници, то вода скрізь була. А то собачі бештифранти примістили єкус дзалізну каблуку, шо лиш посіпай, та й уже чюрит вода із усіх жил.

— Школа закрала нам воду! — гукнув Ілаш.

— Школа закрала нам воду...

— Мой, бадіки, а ми цему терпітимемо? Бог дав воду для всіх, не лиш для школи. Засипмо керницу коло школи, за цесе права не буде!

— Таки так, шо не буде! — загув гурт. — Ходім засипмо, та й уже. Най п'є кров із-за нігтів. Ато, бадю, навіть воду нам украли, мой брє, воду нам украли!...

Насамперед вихопився з гурту один бадіка. Підійшов люто пару ступнів, пристанув. оглянувся, чи не йдуть за ним інші, і, гейби на зазив, викликував голосно: "Мой брє, воду нам украли!" За ним намірився другий, третій, четвертий і повторяли теж саме, оглядаючися на інших. Нарешті рушили всі із толоки і попрямували до школи.

Заким ще сонце пішло на відпочинок, зупинилося на одному гірському шпилю, так як зупиняється на порозі мати, коли при відході в далеку сторону прощається із своїми діточками. Його золоте проміння — то світляні ниточки, що придаються на низанки для рій палкої надії. На них нанизують свої мрії старі й молоді, багаті й убогі, пани й мужики. Кожному бажається іншої речі, тим і мрії у всіх неоднакові. І сонячне проміння грає усякими красками, що незамітно зливаються в одне чудове сяєво. А мужикові мрії чорні; що ж, йому всюди діється кривда, тому й не видко їх між іншими. Багацькі та панські закривають їх собою.

Люди ж знають, звичайно, тільки ясні, золоті мрії. Золотими красками надії любувалася молода вчителька, що віднедавна спровадилася до сего села, в котрому "шкільна керниця закрила людям воду". Вона з повним ентузіазмом почувала гірку долю народу. Працювати, невгавно працювати для його добра і вчинити його щасливішим — то була її мета, її ідея. А мрії!!! Мрії стелилися золотим промінням над тим самим рідним народом, але народом, що двигнувся завдяки її праці із тьми-тьменної. Вони так і сяють перед нею і ще дужче загрівають своїм теплом її ідею. І не притахають вони, а могли притахнути. Темнота, яку розігнати вона бажала, могла пригасити їх. Але вона знала свій народ і не попадала в розпуку, коли зустрінулася з його темнотою. Її вважають люди на селі своїм ворогом, але то промине. "Все те із-за незрячости" — думала собі. Не раз доводилося їй відчути наслідки тої незрячості: от недавно приносив Штефан відтятий палець свого сина, як документ на увільнення від школи, — і вона зомліла була тоді. А Семен Дранчук жадав від неї волосся із голови на підкурення сина, що мовбито перелякався її в школі, — але то марниця. Щезне темнота, а тоді опиниться вона в ясній країні радощів. Тільки праці, праці!

І вона працювала...

Сьогодня вона веселіша, ніж звичайно. Діти щебечуть на її питання, як молоденькі пташенята в лузі. Радіють діти, і вона собі радіє. А сонце прощається із високого шпиля; зараз зайде і завтра вернеться, бо так мусить.

Наука скінчилася, діти помолилися, але не квапляться домів, як кожного дня. Ніби шапок шукають, ніби пані учительці ще щось сказати хотять на відхіднім.

— Прошу пані, — промовив несміливо Філипко Бокатій, — нам тут так добре, що і йти не хочеться!

— Дуже красненько, дорогі діточки!

— Пані дуже добрі, — проговорили всі разом.

— Прошу пані, — говорив дальше несміливим голосом Філипко, — прошу пані. чи я буду попом?

— Будеш, синку, лише слухай мене так дальше, — відповіла з усміхом учителька.

Філипко почервонів, кинувся цілувати руки учительки і вийшов, а за ним те ж саме робили і його товариші.

Учителька станула при вікні і споглядала радісно за дітьми. Перед нею виступили її мрії, що стелилися на сонячнім промінню, але їх перервали на хвилину не виразні, хоть голосні крики надходячої громади.

— Засипмо, таки засипмо, права не буде, наш найєснійший тато... — кричали бадіки один навперед одного.

Учителька не чула слів, чула тільки голоси; їй здалося, що се батьки ідуть ідуть звідкись-то підохочені. Так не раз бувало.

Дітвора побігла назустріч крикливим бадікам. Звісно, діти цікаві. Але крики притихли, бадіки звільнили хід.

— Дєдику, — лебедів Філипко, пригортаючися до Ілаша Бокатія, — мені казала пані, що я буду попом!

— Дєду, дєдику, нам прийшов фірлідунок, стоїт так, шо Штефан Приськів має термін на п'єтницу, від завтра за дві неділі, — розповідав безпалий Андрійко.

— Дє', дєдю, завтра прийдут до нас пані, казали, шо принесут ліки нашій Настуньці, — щебетав маленький Петрик Бросюків.

— Дє', дє', дє', дє'... — загомоніли діти, що урадувалися зустрічі своїх батьків і ділилися з ними своїми радощами. — Наша пані така добра!...

А батьки? Вони стали як не ті. Позирали то на дітей, то на себе, то спльовували, то чіхалися поза вухами. Самі не знали, що робити; вони засоромилися.

Учителька, побачивши їх так супокійними, жалувала, що перед хвилиною в думці посуджувала їх, буцімто вони підохочені. Жалувала і веселішала.

— Це, куме Штефа', то... то... хіба... даруймо, — відізвавсь, по хвилі, замаруджений Ілаш.

— Та я также так міркую, куме Іла'.

— Аєкже, аєк, бігме, даруймо! — говорив Орко Бросюк.

— Таки так, що хіба даруймо воду! — озвалися прочі.

І без прощання з собою стали скоріше розходитися з дітьми, кожен у свій бік, та й кланялися низенько вчительці, що стояла при вікні і дальше снувала свої мрії.